

Rozhlasová stanice Svobodná Evropa a exil

OLga Kopecká-Valeská

Vážení přítomní,

dovolte mi, abych o vztahu československé- a později české-redakce rozhlasové stanice Svobodná Evropa hovořila jednak jako její bývalá posluchačka, jednak jako její dlouholetá redaktorka. Nejdříve bych ráda připomněla, že tato západní rozhlasová stanice byla na přelomu čtyřicátých a padesátých let dvacátého století založena českými a slovenskými demokraty v exilu, za pomoci amerických přátel našich národů, jako reakce na komunistický puč v únoru 1948 a následující informační monopol komunistické stran v Československu. Tehdy muselo mnoho českých a slovenských novinářů a členů inteligence vůbec opustit svou vlast, pokud se nechtěli podrobit cenzuře a ideologickému diktátu komunistické strany a skončit za to ve vězení nebo u lopaty. Řada z nich se právě stala zakladateli a tvůrci vysílání Svobodné Evropy, nebo alespoň spolupracovníky či příznivci. Ferdinand Peroutka, Pavel Tigrid, Jan Čep, Zdeněk Němeček, Dr. Alexandr Heidler, Rafael Kubelík, Josef Stelibský, Václav Nelhýbl, Josef A. Holman, Egon Hostovský, Rudolf Firkušný, Ivan Herben, Jar. Stránský, Dr. Jaroslav Pecháček, Julius Firt, Maria Tumlířová, Pavel Javor, František Listopaď, Ladislav Radimský, Ladislav Feirabend, Ivo Ducháček, Marie Provažníková a další a další.

Vzpomínám si, jak jsem jako dítě chodila s rodinou do lesa-ani ne tak na houby, to byla záminka, jako na letáky. Svobodná Evropa je v prvních letech své existence posílala prostřednictvím balonků nad československé území. Tyto letáky obsahovaly cenné nezkraslené informace o dění doma i ve světě, a ještě cennější fotografie osob, jejichž jméno i podoba byly v komunistickém Československu tabu. Tak jsem například poprvé spatřila tvář slavného dirigenta-exulanta Rafaela Kubelíka; bylo to na letáku, na fotografii s anglickou královnou Alžbětou Druhou, která mu blahopřála k uvedení Prodané nevěsty v londýnské opeře Covent Garden.

Úkolem Svobodné Evropy bylo, kromě vysílání pravdivých a nezkraslených informací z oblasti politiky, veřejného života, umění, církví, sportu atd. i udržování duchovní kontinuity našich národů. Režim se snažil zpřetrhat svazky Čechů a Slováků s některými epochami jejich minulosti, mnohé zamlčet či zkraslit. Například podíl křesťanství na utváření naší státnosti i kultury, nebo tradice První republiky. Svobodná Evropa se starala o to, aby národ nezapomínal a v tom jí byli nápomocni i naši

exulanti. Vysílaly se vzpomínky politiků, diplomatů, umělců a sportovců: Julius Firt, doktor Karel Steinbach, Marie Provazníková, Rafael Kubelík, Jan Čep, Jiří Voskovec, Jára Kohout, Dr. Petr Zenkl, Pepa Maleček. Doktorka Alice Masaryková vzpomínala na své dětství: v archivu Svobodné Evropy je dosud zachováno její vyprávění o vánocích u Masaryků. V jejich vzpomínkách ožívalo demokratické Československo....

To bylo ovšem jen jednou částí pouta, které pojilo vysílání Svobodné Evropy s českým a slovenským exilem. Další důležitou součástí vysílání byly informace o tom, jak žijí exulanti, ať už prominentní či řadoví, čím vynikají, jak pracují ve prospěch návratu demokracie do své vlasti. Byl k tomu určen zvláštní pořad o Čechách a Slovácích ve světě, ale tyto informace se objevovaly i v pořadech jiných - ve zprávách, v publicistických, kulturních, náboženských a sportovních pořadech. V hlavním publicistickém pořadu, který nesl během let různá jména, jako Den doma a ve světě, nebo naposled Události a názory, se referovalo o činnosti exilových organizací jako Rada svobodného Československa, Československá národní rada americká nebo Společnost pro vědy a umění, o aktivitách prvorepublikových politiků jako Dr. Petr Zenkl, Ján Papánek, nebo Dr. Štefan Osuský. V kulturním pořadu Slovo a svět se posluchači dovídali o úspěších krajanů, jako Rafael Kubelík, Rudolf Firkušný, Rudolf Friml, malířka Toyen, Bohuslav Martinů, ilustrátor Miroslav Šašek, který zpočátku působil jako hlasatel ve Svobodné Evropě, Jiří Voskovec; o exilových nakladatelstvích, novinách a časopisech, o práci exilových básníků a spisovatelů jako Josef Škvořecký, Jan Vladislav, Josef Jedlička, Karel Kryl, Ivan Diviš, František Listopad, a dalších umělců, jako Karel Ančerl, Jarmila Novotná či Alfréd Radok. *

Významnou součástí vysílání Svobodné Evropy byly pořady náboženské. Jak uvedl pražský arcibiskup kardinál Miloslav Vlk ve svém projevu na symposiu České křesťanské akademie v roce 2003, Svobodná Evropa propojovala, cituji, "naši církve, zobehtnanou ostnaným drátem, s celosvětovou církví." Konec citátu. Zde se chci zmínit jen o jednom aspektu, totiž o informování o aktivitách českých a slovenských duchovních na Západo, ať už to byl kardinál Josef Beran, biskup Jaroslav Škarvada či humanista Přemysl Pitter. Svobodná Evropa bedlivě sledovala činnost kardinála Berana po jeho nuceném odchodu do exilu, vysílala reportáže z jeho návštěv u krajanů, jeho projevy k věřícím doma. Jiný kněz-exu-

lant, Dr. Alexandr Heidler, známý posluchačům Svobodné Evropy jako Otec Křišťan, byl prostřednictvím této rozhlasové stanice průkopníkem myšlenek ekumenismu. Jako katolický kněz napsal například velmi krásnou ekumenicky laděnou úvahu u příležitosti zvolení evangelického duchovního Jana Milíče Lochmana rektorem basilejské univerzity.

Velmi oblíbené byly u posluchačů Svobodné Evropy také úvahy evangelického humanisty Přemysla Pittra. Po roce 1989 jsem jednou slyšela poznámku, že je téměř zázrak, že se v paměti národa uchovávala vzpomínka na tohoto vzácného člověka. Dovolím si k tomu poznamenat, že to bylo také přičiněním Svobodné Evropy.....

Z exilových tvůrců duchovních pořadů Svobodné Evropy byli u posluchačů velmi oblíbeni také katolický spisovatel Jan Čep a teolog profesor Karel Vrána alias Pavel Želivan. Jak jsme se o tom dověděli? Většinou už za totality, z dopisů, propašovaných přes východní Německo nebo Jugoslávii, ale především po listopadu 1989, kdy nám posluchači začali psát masově, sdělovali nám své dojmy z našeho vysílání a žádali opakování některých, zejména duchovních pořadů.

Shrnu-li tedy téma Svobodná Evropa a exil stručněji, a především na podkladu svých vlastních zkušeností, mohu říci, že když jsem jako mladý člověk, vyrostlý v komunistické totalitě ale odchovaným vysíláním Svobodné Evropy, dostala v polovině šedesátých let na Západ, dovedla jsem se orientovat v západní společnosti, a to i v exilových kruzích. Věděla jsem kdo je kdo, kontaktovala jsem některé osobnosti, jako Jana Čepa nebo krajany v Americe, začala psát pro exilové publikace jako České slovo, Národní politika, Nový život nebo Proměny, a zapojila se do práce exilových organizací. Na jednu z nich bych tu chtěla obzvláště vzpomenout, neboť její práce nejen není po zásluze oceněna, nýbrž se o ní prakticky neví. Je to Československý poradní sbor, vytvořený především mnichovskými exulanty jako Jožka Pejskar. Tato organizace po léta shromažďovala informace o situaci v Československu a dodávala je přímo do Bílého domu.....

Svobodná Evropa a exil-nerozlučné spojení. To však neznámá, že to byl vždy svazek bezproblémový. Vyskytli se exulanti, kteří se zaměstnancům této rozhlasové stanice vyhýbali: někteří proto, že pro své sympatie se západoevropskou levicí nesouhlasili s jejím masarykovským zaměřením a s jejím financováním Američany. Jiní

se báli dalších případných Minaříků, a konečně další nechtěli, aby jim styk s lidmi ze Svobodné Evropy ztížil to, co se nazývalo "úpravou vztahu k socialistickému Československu" - ale ti se vlastně názvu exulant sami vzdali. A ještě tu byl čtvrtá kategorie - někteří poúnoroví exulanti se nemohli smířit s tím, že po invazi 1968 byli do redakce přijati někteří novináři z komunistického Československa, dokonce bývalí komunisté. Ostatně i v samotném československém oddělení Svobodné Evropy to vyvolalo třenice....

Snadný nebyl ani návrat české redakce Svobodné Evropy v roce 1994 do vlasti. Naši posluchači nás sice přijali s radostí, řada jiných lidí se však na nás jako na exulanty či emigranty dívala skrz prsty. Když jsem hledala byt, majitel okamžitě zvýšil cenu, když zjistil, že jsem bývalá exulantka. Když se se nad tím pozastavila, řekl mi, že jsme si na Západě „nahrabali“, zatímco oni tady trpěli a mají tedy právo vzít si podíl z našeho "bohatství". A když v roce 2002 skončilo americké financování české redakce Svobodné Evropy, nemohli zde ti z jejích redaktorů, kteří přišli z Mnichova, v médiích najít uplatnění. Ozvala se i věta "emigranty nebereme". Ne, nebylo to lehké....

Přesto však jsem přesvědčena, že propojení Svobodné Evropy s exilem bylo plodné. Dodneška posluchači vzpomínají na některé exilové autory, kteří k nim našim prostřednictvím promlouvali, například v naší Rozhlasové univerzitě. Ba co víc, kontaktují mne i dnešní univerzitní studenti, kteří chtějí psát diplomovou práci o tom či onom exulantovi, který Čechy proslavil za hranicemi. Vždycky při tom vzpomenu na jednu větu v pamětech Rafaela Kubelíka, které napsal a namluvil exklusivně pro Svobodnou Evropu: "Opustil jsem svou vlast, abych neopustil svůj národ."

Praha, 16.9.2008

* Z mnoha pořadů Svobodné Evropy čerpal mimo jiné Josef Pejskar alias Jožka Pero pro svou encyklopedii o exulantech Poslední pocta.